

gyűjtő: GÖRGI MILVOS

gyűjtés ideje: 1982.

TART.: KOSÁRFONÁS

6 lap, 25 foto

Földrajzi mutató: SZENTBORKBÁS

Szakmutató: XV. A

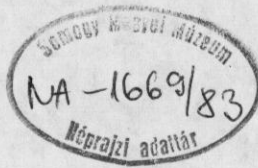
PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKÖNÁS

ATUENETVE A NA-55/83 -as TÉTELE ALÓL

K O S Á R F O N Á S

A munkafolyamatot bemutatta
és az adatokat közölte:

Kolarovics József
Szentborbás, Fő u. 39.

Jegyezte, fotózta
és beküldte:

Győri Vilmos
Barcs, Petőfi u. 4.

/Az eszközök és munkafogások horvát nyelvű elnevezését
zárójelben közlöm az ottani tájszólás szerint./

BEVEZETÉS:

A kosárfonás ősi mesterség, amelyhez a régi faluhelyeken sokan értettek és műveltek, lévén a kosár egy sok minden tárolására és szállítására használt alkalmatosság.

A kosár anyaga főként a fűzvessző, könnyű szaporitása és megmunkálhatósága miatt. Kosárfonásra a cserjetermetűeket használták, ritkábban a fatermetűek vesszőit.

Adatközlőm, Kolarovics József tíz évig dolgozott a Szentborbási kosárfonó üzemben, ahol fonott butorokat is készítettek. Elmondása szerint a fonás teljesen kézimunka volt, kezdetleges eszközökkel, hagyományos módon. Az általa bemutatott kosárfonást is ilyen egyszerű szerszámokkal végezte.

Ezeket az eszközöket a kosárfonók sajátkezlőleg készítették, esetleg a helybéli kovácmester segítségével. Ezek a szerszámok ősidők óta nem változtak, mivel nem is volt szükség változtatásra a velük végzett munka egyszerűsége miatt. Csupán az ollót és a mérővesszőt vásárolták.

A kosárfonásnál használt eszközök:

fűzfa	/vrba/
vessző	/šiba/
fűzvessző	/vrbina šiba/
hordó a vessző áztatásához	/bure za kvasenje šibe/
hántolóvas	/željozō za gujenje šibe/
kés	/nož/
olló - gyümölcsfametsző olló -	/škare/
mérővessző	-"collstock"- /coli/
beverővas	/nabijač/
ár	/šilo/

A kosárfonás műveleteinek leírása:

A füzvesszőt október-november táján - lombhullatáskor - vágják és kékbe rakva eltették száradni. Február végén, március elején vízzel töltött hordóba helyezték, ahol a nedvesség hatására a vesszők kihajtottak /"kicsiroztak"/, szép, üde zöld leveleket hajtván. Az áztatott /kvasene/ vesszőket könnyű hántolni, mivel a kérge is megpuhul.

A hántolást fatuskóra erősített villaalakú, 10-15 mm átmérőjű acélból készült, függőlegesen egymás mellett álló, rugózó, felső végén szétnyitott szerszámmal végézik.

A hántolandó vesszőt a hántolóvas felső szétnyitott végére csapva a villák közé csusszantják és vízszintesen kihúzva a kérge leperreg. Ezt a műveletet a vessző mindkét végével megismétlik.

A kosár készítését a fenékrész /zadno/ bordáinak /rebra/ előkészítésével kezdik. A leendő fenék átmérőjénél valamivel hosszabb hat darab vesszőt vágnak a vastagabb fajtából. Ezek közül a megfelelő hármat középen kb. 5 cm hosszúságban felhasítják és a hasítékba befűzik a másik három vesszőt. Ez a kereszt /krst/, illetve ezek lesznek a fenék bordái.

Ekkor kezdődik a fonás úgy, hogy a kereszt középpontját kétszer körülfontják és így kialakul egy négyzetalak. Ebből a négyzetalakból kiálló - eddig még egymás mellett párhuzamosan álló - bordákat egymástól egyenlő távolságra, sugáralakban kis töréssel széthajlitják és folytatják a fonást most már a fonó vessző irányát minden bordánál változtatva.

A fonás előtt a vesszőket nedvesíteni kell, mert törékenyek és nehéz velük dolgozni. Egy vízzel töltött teknőbe, vagy vályuba mártogatva nedvesítik. A már fonás közben levőket nedves rongydarabbal törölgetve nedvesítik.

A fonást a szükséges méretig folytatják, közben a beverővassal időnként szorosabbra verik a fonatot. Metszőollóval a kiálló bordákat levágják és ezzel a fenékrész elkészült.

A munkát azzal folytatják, hogy a megfelelő hosszúságu vesszők vastagabbik végét késsel ferdén levágják /kihegyezik/ és minden borda mellé beszúrnak kettő darabot a fonat közé, majd megtörve őket, derékszögben felhajlítják és a végüket összekötik madzaggal. A beverővassal szorosan beütik ezeket a vesszőket. Ezek lesznek a kosár oldalának a bordái, amit most már nem bordának, hanem karónak /kolci/ neveznek. Összesen 12 fenékborda x 2 = 24 karó van.

Az előzőekben elhelyezett karók mellé további vesszőket szúrnak, de ezeket nem hajlítják fel. Ezek a lábvesszők, ezekből készül az alsó koszoru /donji vjenac/ és a kosár oldala. Ilyenkor a karók még egymás mellett állnak, párosával. A lábvesszőket egyenként a kosár leendő alsó része alá fordítva két páros karó távolságra befűzik a kosár belseje felé a szomszédos lábvesszőn át. Amikor ezt elvégzik mind a 24 lábvesszővel elkészült a kosár alsó koszoruja, amelynek szép sodrott formája van és a kosár feneke és oldala felé kiemelkedik.

Most az árral /fanyélbe erősített szeg/ a fenékrész keresztközépnél a munkaasztalhoz "szegeznek" a kosarat, de csak annyira, hogy forgatni lehessen. A fonás további részénél így marad és ahogy a fonással haladnak mindig maguk felé fordítják.

Az alsó koszoruból kiálló vesszőkkel /lábvesszőkkel, mivel ezeket nem vágják le az alsó koszoru elkészítése után/ folytatják a kosár oldalának fonását. A karókat most V alakban kissé széthuzzák és így széttartóan fognak állni az elkészült kosáron is, ez adja a kosár oldalának a kuposságát. A fonást a koszoru felett egyes fonással végzik egészen addig, amíg a vessző elfogy. Ez kb. a kosár magasságának az egyharmada.

Ekkor újabb vesszők vastagabb végével folytatva a fonást elkészítik a gyűrüt /prsten/ az eddigi fonástól eltérő módon. Nem a fentebb említett módon, egyes, hanem kettős fonással.

Az egyes fonásnál minden karónál váltják a fonó vesszők irányát - egyik karónál ki, a másiknál be - , a kettős fonásnál két karót "lépnek". Ezenkívül a kettős fonásnál még a vesszők helyét is cserélik, sodorják, úgy, hogy amelyik vessző az előző "lépésnél" felül volt, most alulra kerül, így lesz csavart alakja a gyűrűnek. A gyűrüt egy ilyen körbefonással készítik, úgy, hogy egyszerre egy helyből két irányba indulnak el a fonással, több vesszővel egyszerre. A fotózott kosárnál 3-3 vesszővel. Az egyik irányba fonott vesszők a kosár belső, a másik irányba fonottak a kosár külső oldaláról indulnak.

Egyébként ezt a fonási módot többféleképpen is szokták variálni.

A gyűrűbe font vesszőkkel folytatják a fonást további vesszők berakásával. Minden karótól indul egy vessző, de a gyűrű fellett már egyes fonással.

Amikor a vesszők elfogynak /ez általában egyszerre szokott lenni, hiszen egyforma vesszőket használnak/ új vesszőkkel folytatják a fonást. Mindig a vessző vastag végével kezdenek. A kezdő végeket a kosár belseje felé helyezik el, azonos magasságban.

Közben állandóan nedvesítik a vesszőket és a beverővasnak is akad dolga, hogy a fonat szorosabb legyen.

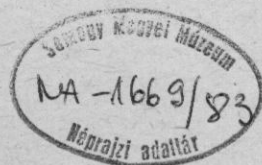
Amikor a kosár oldala eléri a kellő magasságot a fonást a felső koszorúval /gornji vjenac/ fejezik be. Mint a gyűrűnél itt is kettős fonással két irányban kezdik a fonást, /A fotózott kosáron 4-4 vesszővel/ és itt is sodrott lesz a fonat. Ezzel a fonással kétszer haladnak körül, hogy a kosár széle erősebb legyen. Amikor a felső koszorúval végeznek, a még mindig felfelé meredő lábvesszőket, melyeket már előzőleg szétoldoztak, lehajlitják szorosan a koszorúhoz, és ezek vesszői közé fonják, majd 3-5 karóval arébb lemetszik a végüket. Az összes karót azonos irányba hajlitják.

Most már csak a fülek /vuvo, az uho szóból/ elkészítése van hátra. Vastagabb vesszőt U alakban meghajlítva, a végüket ferdére metszve beleszurják a fonatba két karó távolságra a karók külső oldala mellé. A beszurt fülvessző mellé mindkét oldalról két-két vékonyabb vesszőt szúrnak be. Ezeket a vesszőket a beszuras után, egyenként a szabad végükénél kezdve végigsodorják, amitől hosszában megrepedeznek, mert csak így lehet a kis átmérőjű fülvesszőre rátekeríteni. Mind a négy vesszőt megsodrás után rátekerik a fülvesszőre, és átfonják a felső koszoru alatt, majd ismét visszafelé rátekerve a fülvesszőre a saját beszuras oldalon bedolgozzák a koszoruba. A szoroson font vesszőket a fülezővassal tágitják, hogy a fül vesszőit át tudják köztük füzni.

Miután a fülek is elkészültek a kiálló vesszővégeket levágják, a kosarat "letisztázzák".

A kész kosarat készítője szinte szeretettel megropogtatta és "kész a kosár" /gotova je korpa/ szavakkal átadta.

A fotókon látható kosár elkészítéséhez - a vesszők hántolásával együtt - csaknek három óra kellett.

K O S Á R F O N Á S

Bemutatta: Kolarovics József Szentborbás

Fotó: Győti Vilmos Barcs

A vesszők áztatása
/Kvasenje šiba/

Hántolás

/Gufenje šibe/

A hántolóvas

/Željezo za gujenje/

A kereszt

/Krst/

A fenékrész fonása

/Pletenje zadna/

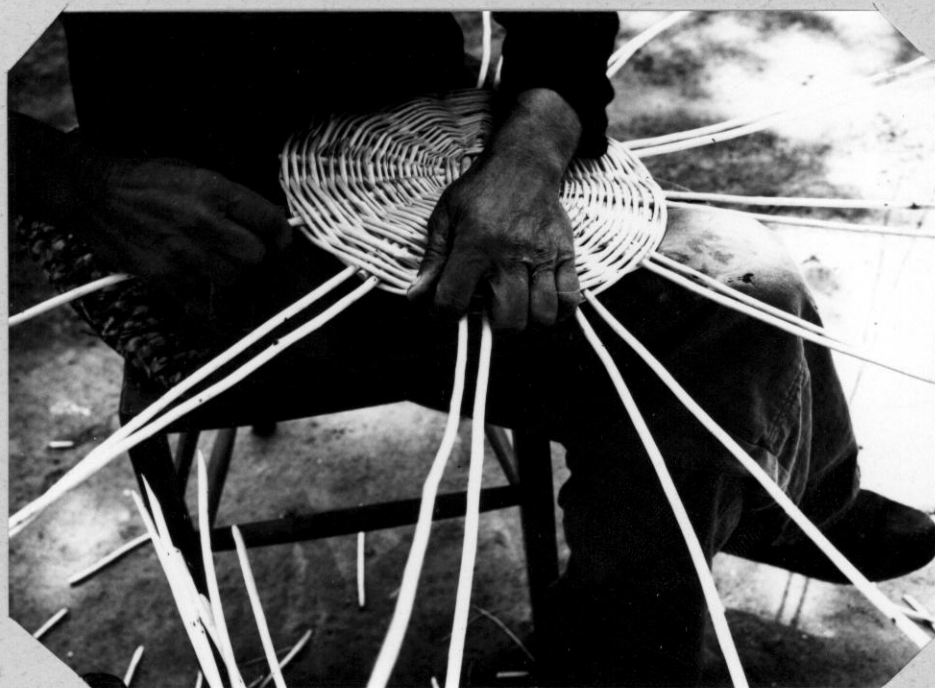
A bordák levágása /

/Odrezanje rebra/

A karók előkészítése

/Pripremanje kolca/

A karók beszurása

/Zabadanje kolca/

A karók összekötése

/Svezanje kolca/

A karók beverése

/Nabijanje kolca/

Az alsó gyűrű fonása

/Pletenč donjeg vjenca/

Az ár beverése a fenékrészbe

/Nabijanje ~~šibe~~ u zadno/
šila

Az oldal fonása

/Pletenje strane/

65-88

Fonás

/Pletenje/

A gyűrű is elkészült

/Gotov je i prsten/

F. D. K. H.
58-83

A felső koszoru fonása

/Pletenje gornjeg vjenca/

Kész a felső koszoru

/Gotov je gornji vjenac/

A befont karók levágása

/Rezanje upletenih kolca/

Tisztázás

58-83

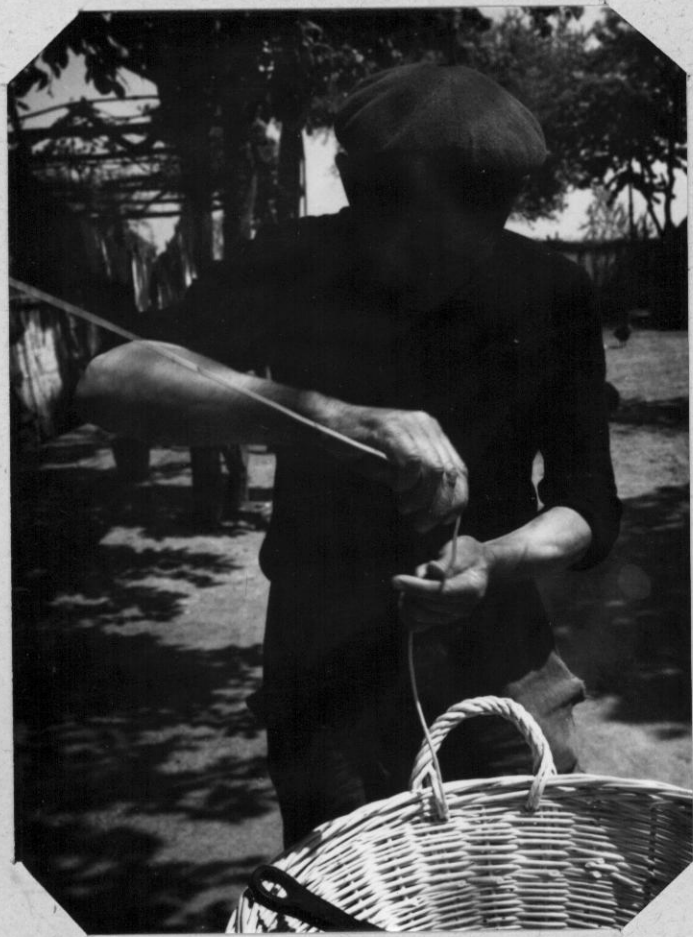

A fűlvessző beszurása I.

/Ubadanje šibe za vuvo/

A fülvessző beszurása II.

A vessző sodrása

A fül fonása

/Pletenjë vuva/

A kész kosár

/Gotova korpa/